

วิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยว

An Analytical Study of Buddhist Dhammas to Lifestyle of Single Mothers

จันทร์ศิริ พลอยงาม

Jansiri Ployngam

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตขอนแก่น

Rajamangala University of Technology, Isan Khon Kaen

E-mail: jan.siri.p@hotmail.com

Received: 16 January 2021; Revised: 24 January 2021; Accepted: 3 February 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยว พบว่า การดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยวจะสามารถดำรงสภาพครอบครัวและดูแลลูกให้ใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นปกติและมี ความสุขได้หรือไม่ในระดับใด โดยการนำหลักธรรม เช่น สังคหวัตถุ หน้าที่ของบิดามารดา ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในการดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยว นับตั้งแต่ช่วงที่แม่เลี้ยงเดี่ยวเผชิญกับสภาพปัญหา จนกระทั่งสามารถก้าวข้ามผ่านอุปสรรคในชีวิตมาได้ เริ่มต้นดำเนินชีวิตใหม่ในระดับพัฒนาตนเอง ให้เป็นแบบอย่างที่สามารถเลี้ยงลูกได้จนประสบความสำเร็จ ตนเองและลูกสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข เมื่อผ่านพ้นปัญหามาได้ก็สามารถเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวแบบอย่างที่มีคุณค่า เป็นแบบอย่างแก่การเรียนรู้สำหรับผู้ตัดสินใจเข้าสู่การใช้ชีวิตแม่เลี้ยงเดี่ยว ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: พุทธธรรม, การดำเนินชีวิต, แม่เลี้ยงเดี่ยว

Abstract

This article aims to The analysis of the Buddhist Thomas to promote a lifestyle of single mothers: the lifestyle of a single mother will be able to maintain the family condition and take care of the children to live in a normal and social life with happiness by adopting principles such as IV Sangahavattu-Dhammas (Bases of Social Solidity) as parental duties, Yonisomanasikāra (Good Attention) as the Dhamma in living of a single mother ever since the single mother faced a difficult condition until being able to overcome obstacles in life and start a new life at the self-improvement level. This is a model that can raise children until success. They and their children can live happily in society. After having passed through problems, they can become a valuable role model single mother. It is a model of learning for those who decide to enter the life of a single mother with good quality of life according to Buddhist guidelines.

Keywords: Buddhism, lifestyle, single mother

บทนำ

ครอบครัว เป็นสถาบันหลัก ถือได้ว่าเป็นมาตรฐานของสังคม เนื่องจากผู้คนได้เรียนรู้พัฒนาความเป็นคนที่สมบูรณ์ได้ จากครอบครัวเป็นสำคัญ การซึมซับทั้งในสิ่งที่ป็นรูปธรรม และนามธรรม เช่น พื้นฐานทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง มโนธรรม ทศนคติและการศึกษา เป็นต้น ดังนั้นหาก ครอบครัวสามารถทำหน้าที่ผลิตสมาชิกที่มีคุณภาพ การทำหน้าที่ได้ตามปกติรู้จัก “การให้” และ “การรับ” ที่สมดุล ย่อมส่งผลให้เกิดการอยู่ร่วมกันด้วยดีของคนในสังคม สมาชิกของสังคมที่เป็นคนมีคุณภาพ รวมถึงผลต่อความมั่นคงของประเทศชาติด้วย

สถานการณ์ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยเหตุผลของการเลียนแบบการดำเนินชีวิตแบบ วัฒนธรรมตะวันตก หรือค่านิยมทางสังคมในการดำเนินชีวิตที่ชายหรือหญิงนิยมอยู่ด้วยกันก่อนแต่งงาน ปัจจัยเหล่านี้ล้วนได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่แสดงถึงการขาดความมั่นคงทางครอบครัว คือ ครอบครัวไม่สมบูรณ์แบบ หรือครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว หมายถึงครอบครัวซึ่ง อาจมีเพียงพ่อหรือแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกเป็นหลัก เช่น มารดาเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ครอบครัวแตกแยก สิ่งที่แสดงให้เห็นความไม่สมบูรณ์แบบของครอบครัว คือ การหย่าร้าง แตกแยก ครอบครัวที่ไม่มีพ่อ หรือไม่มีแม่ หรือมีแต่แม่คนเดียว การหย่าร้าง ที่เพิ่มสูงขึ้นส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากทั้งหญิงและชายมีความอดทนต่อกันน้อยลง ทำให้ครอบครัวพ่อ หรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพัง ครอบครัว เป็นครอบครัวที่มีเพียงพ่อ หรือแม่ และลูก เนื่องจากสาเหตุของ การหย่าร้าง การเป็นหม้าย รูปแบบของ ครอบครัวที่มีพ่อ หรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพังมีมากขึ้น เนื่องจาก อัตราการหย่าร้างที่มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และจากการเสียชีวิตของคู่สมรส โดยเฉพาะครอบครัวที่ มีแม่เป็นหัวหน้าครอบครัวและเลี้ยงดูลูกตามลำพังมีแนวโน้มสูงขึ้น การที่ครอบครัวมีผู้ปกครองที่เป็นพ่อ หรือแม่คนเดียว ทำให้ต้องแบกรับผิดชอบทั้งของตนเอง และบุตรเพิ่มขึ้น ครอบครัวที่มีผู้ปกครอง คนเดียวต้องรับภาระหนักด้านเศรษฐกิจ ประสบปัญหาความเครียด ทำให้ไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอน และการช่วยเหลือลูกในด้านการเรียนอย่างเหมาะสม (ประทุมวดี ปิยธรรมศิริ, 2550)

จากการเพิ่มขึ้นของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ส่งผลให้ภาคส่วนต่างๆ นับตั้งแต่ สำนักงานนายกรัฐมนตรี สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ภายใต้กระทรวงการพัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว รวมถึงองค์กรที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัวและภาคีเครือข่ายได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว โดย ประเด็นดังกล่าวได้ถูกบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 สารสำคัญของเรื่องคือ จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร เศรษฐกิจและ สังคม ส่งผลให้ครอบครัวมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น อาทิ ครอบครัวที่มีเฉพาะคู่สามีภรรยา แต่ไม่มีลูก ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวเพศเดียวกัน ครอบครัวข้ามรุ่น ครอบครัวอยู่คนเดียว โดยเฉพาะครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวถือเป็นครอบครัวที่มีความเปราะบางมากกว่าครอบครัวใน ลักษณะอื่น โดยมีสมัชชาได้หารือกับภาครัฐบาลในการหา แนวทางช่วยเหลือในมิติทางเศรษฐกิจและสังคม โดยการร้องขอให้มีการจัดสวัสดิการครอบครัว เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย การสนับสนุนให้สามารถเข้าถึงสิทธิตามกฎหมาย ความรับผิดชอบของ รัฐในค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการดูแลลูก รวมไปถึงสวัสดิการอื่นอันเกี่ยวเนื่องกับมิติทางเศรษฐกิจ ทั้งหมด ซึ่งขอเรียกร้อง ดังกล่าวได้ถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจประเทศเป็นที่เรียบร้อย อย่างไรก็ตาม นอกจาก ประเด็นทางเศรษฐกิจแล้ว ประเด็นเรื่องจิตใจก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สังคมต้องตระหนักถึง โดยสภาพปัญหาหลักที่พบคือ ปัญหาจากความโศกเศร้าและเสียใจ ปัญหาภาระในการหาเลี้ยง ครอบครัวและการดำเนินชีวิต ความเครียดหรือวิตกกังวลต่อความไม่มั่นคงและบทบาทใหม่ที่ ต้องเป็นทั้งพ่อและแม่ในเวลาเดียวกัน ปัญหาจากการเลี้ยงดูลูก และปัญหาจากการถูกสังคมตั้ง คำถาม ซึ่งถือเป็นปัญหาโดยรวมที่ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (สำนักนโยบายและแผน, 2560)

แม่เลี้ยงเดี่ยว ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาคือนางยโสธรา หรือนางพิมพา พระนางยโสธรา เกิดในตระกูลศากยะแห่งโกถียวงศ์ เมืองเทวทหะ เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะ และพระมารดามีพระนามว่าพระนางอมิตา เมื่อพระนางเจริญวัยมีพระชนม์ 16 พรรษา ได้อภิเษกสมรส กับเจ้าชายสิทธัตถะ (พระพุทธเจ้า) เมื่อมีพระชนม์ 29 พรรษาได้ ประสูติราชโอรส โดยพระเจ้าสุทโธทนะให้พระนามว่า พระราहुล หลังจากที่เจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกผนวชแล้ว พระนางยโสธราก็ได้ทำหน้าที่ของมารดา ในการเลี้ยงดูบุตรของตน คือพระราहुล ไม่ได้ขาดตกบกพร่องทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์อยู่ร่วมกับสังคมได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคมไทย มายาวนาน หลักธรรมอันเป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทุกกาลสมัย เมื่อตนต้องเจอสภาวะครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ตนก็จะคิดว่า อะไรจะเกิดก็ต้อง เกิด ห้ามไม่ได้ เพียงแต่เราต้องมีสติไตร่ตรองหรือใช้สติในการแก้ไขปัญหา ทุกข์หรือทรมานทุกข์ ไปก็ไม่ใช่ทางแก้ปัญหารู้จักนำตัวตนของเราออกจากปัญหา เพื่อมองเข้าไปในปัญหา ปัญหาทุก ปัญหาที่มีทางแก้ไข ทุกข์สุขอยู่ที่ใจเราเท่านั้น สะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวมีการนำ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาปรับใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

แม่เลี้ยงเดี่ยวในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก มีคำสอนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของแม่ ซึ่งในคำสอนบางตอนจะเป็นเรื่องของแม่โดยเฉพาะ แต่ในบางตอนก็จะมีเรื่องของพ่อเข้ามาปะปนอยู่ด้วย คำสอนของพระพุทธเจ้าเมื่อสมัยพุทธกาลเป็นคำสอนที่สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้ อย่างไม่จำกัดกาลเวลา แม่ในปัจจุบันนี้ยัง

สามารถนำเอาคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาเป็นแนวทางปฏิบัติได้เป็นอย่างดี จากการศึกษาในพระไตรปิฎกได้พบเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแม่ ดังนี้

ความเป็น “แม่” มิได้หมายถึงหญิงที่คลอดลูกออกมาเพื่อเรียกหญิงผู้นั้นว่าแม่เท่านั้น แต่ความเป็นแม่ต้องมีการเตรียมพร้อมเพื่อตั้งรับสมาชิกคนใหม่ของครอบครัว ซึ่งสมาชิกที่มากเกิด เพื่อเป็นลูกของแม่แต่ละคนนั้นย่อมมีความแตกต่างกันไปตามวาระของกรรมที่มีติดตัวมาแต่กำเนิด ซึ่งการกำเนิดนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้อธิบายถึงการเกิดของสัตว์ที่จะมาบังเกิดในโลกมนุษย์ไว้ดังนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นข้อธรรมที่เยี่ยม คือ พระผู้มี พระภาคเจ้า ทรงแสดงธรรมในการก้าวลงสู่ครรภ์ การก้าวลงสู่ครรภ์ 4 เหล่านี้ คือ

สัตว์บางชนิดในโลกนี้ ไม่รู้สึกตัวก้าวลงสู่ครรภ์มารดา ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ มารดา ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์มารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ข้อที่ 1

สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดาอย่างเดียว แต่ไม่รู้สึกตัว อยู่ในครรภ์มารดา ไม่รู้สึกตัวคลอดจากครรภ์มารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ข้อที่ 2

สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดา รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ มารดา แต่ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์มารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ข้อที่ 3

สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดา รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ มารดา รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์มารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ข้อที่ 4

ตามหลักคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงสัตว์ในโลกที่ลงมากเกิด ในครรภ์ของแม่ ซึ่งตามหลักคำสอนได้กำหนดไว้ 4 เหล่า คือ

1. สัตว์ที่ไม่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์และไม่รู้สึกตัว ขณะคลอดออกมาจากครรภ์ของแม่ ซึ่งได้แก่มนุษย์ปุถุชนธรรมดาทั่วไป

2. สัตว์ที่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ของแม่ แต่ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ และไม่รู้สึกตัวขณะคลอดออกมาจากครรภ์ของแม่ ได้แก่ ผู้ที่สร้างบุญ กระทำคุณความดี จุตติจากสวรรค์ ลงมากเกิด ในโลกมนุษย์ ก่อนที่จะมากเกิดก็จะสามารถรู้ล่วงหน้าได้ว่าจะลงมากเกิดเป็นใคร เช่น พระนางพุสฺติซึ่งเป็นพระชายาของท้าวสักกะเทวราช เมื่อถึงเวลาที่ต้องจุติลงมากเกิดเป็นพระมารดา ของพระโพธิสัตว์ คือ พระเวสสันดร พระนางที่ได้รับพรจากท้าวสักกะเทวราช 10 ประการ ให้ลงมากเกิดในตระกูลกษัตริย์ ได้เป็นพระมารดาของผู้ที่จะได้เป็นพระพุทธรูป มีพระสิริโฉมงดงาม และสามารถทูล ขอร้องให้แก่นกโกโฆประหารได้

3. สัตว์ที่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์และขณะอยู่ในครรภ์ของแม่ แต่ไม่รู้สึกตัว ขณะคลอดออกมาจากครรภ์ของแม่ ซึ่งได้แก่ ผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติธรรม ฝึกจิตให้มีสติสมบูรณ์ เข้าถึงฌานตั้งแต่ปฐมฌานขึ้นไป หรืออริยบุคคลที่เป็นโสดาบัน สกทาคามี เป็นผู้ที่มีสมาธิขั้นสูง

4. สัตว์ที่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ ขณะอยู่ในครรภ์และขณะคลอดออกมาจาก ครรภ์ของแม่ ได้แก่ ผู้ที่จะเกิดมาเป็นพระพุทธรูป (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระโพธิสัตว์พระนามว่าวิปัสสี จุตติจากชั้นดุสิตแล้ว มีพระสติสัมปชัญญะ เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา เวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา อาพาธใด ๆ ย่อมไม่เกิดแก่พระมารดาของพระโพธิสัตว์เลย พระมารดาของพระโพธิสัตว์ทรงสำราญ ไม่ลำบากพระกาย และพระมารดาของพระโพธิสัตว์ย่อมทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์ ผู้เสด็จอยู่ภายในพระครรภ์ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง

ในเวลาทีพระโพธิสัตว์เสด็จออกจากพระครรภ์พระมารดา เสด็จออก ค. อย่างง่ายดายทีเดียว ไม่เปราะเปื้อนด้วยน้ำ ไม่เปราะเปื้อนด้วยเสมหะ ไม่เปราะเปื้อนด้วยโลหิต ไม่เปราะเปื้อนด้วยอสุจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นผู้บริสุทธิ์ ผุดผ่องงาม

เมื่อใด พระโพธิสัตว์ผู้ประสูติแล้วได้ครุ่นหนึ่ง ประทับยืนด้วยพระบาท ทั้งสอง อันสม้าเสมอ ผินพระพักตร์ทางด้านทิศอุดร เสด็จดำเนินไปเจ็ดก้าว และเมื่อหมู่เทพตาทันเศวตฉัตรตามเสด็จอยู่ ทรงเหลียวดูทั่วทุกทิศ เปล่งวาจาอันองอาจว่า เราเป็นยอดของโลก เราเป็นใหญ่แห่งโลก เราเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลก ความเกิดของเราเป็นครั้งสุดท้าย บัดนี้ ความเกิดอีกมิได้มี เพราะความประชุมพร้อมแห่งปัจจัย 3 ประการ ความเกิดแห่งทารกก็มี ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดาไม่มีระดู และทารกที่จะมาเกิด ยังไม่ปรากฏ ความเกิดแห่งทารกก็ยังไม่มาก่อน ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู แต่ทารกที่จะมาเกิดยังไม่ปรากฏ ความเกิดแห่งทารกก็ยังไม่มาก่อน เมื่อใด มารดาบิดาอยู่ร่วมกันด้วยมารดา มีระดูด้วย ทารกที่จะมาเกิดก็ปรากฏด้วย เพราะความ ประชุมพร้อมแห่งปัจจัย 3 ประการ อย่างนี้ ความเกิดแห่งทารกจึงมี (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

เมื่อมารดานั้นมีระดู ความก้าวลงแห่งสัตว์ผู้เกิดในครรภ์ก็ย่อมมี เพราะสัตว์เกิดในครรภ์นั้นมารดาจึงแพ้วท้อง เพราะเหตุนี้บัดนี้จึงเรียกมารดาว่าเป็นผู้มีใจดี จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้น ได้กล่าวถึงการถือกำเนิดของสัตว์ทั้งหลายที่จะมาเกิด ในโลกมนุษย์นี้ มนุษย์จัดอยู่ในสัตว์จำพวกที่เกิดในครรภ์ การก้าวลงสู่ครรภ์คือการปฏิสนธิ ที่เกิดขึ้นในครรภ์ของแม่ และเจริญเติบโตจนกระทั่งครบกำหนดคลอด การเกิดของมนุษย์ขึ้นอยู่กับความพร้อมแห่งการเกิด ได้แก่ ความพร้อมของครอบครัวที่ประกอบด้วย แม่และพ่อ ความพร้อมทางด้านร่างกายของแม่ ได้แก่ การมีระดู หากหญิงที่แต่งงานเมื่ออายุน้อย และยังไม่มีการประจำเดือน ก็ไม่สามารถตั้งครรภ์ได้ หญิงที่มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์และมีประจำเดือนแล้ว จึงจะสามารถให้กำเนิดลูกได้ ความพร้อมอีกด้านหนึ่งความพร้อมของผู้ที่จะมาเกิด ย่อมขึ้นอยู่กับกรรมที่ได้กระทำไว้ซึ่งมีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

แม่เลี้ยงเดี่ยว ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาคือนางยโสธรา หรือนางพิมพา พระนางยโสธรา (พิมพาหรือยโสธราพิมพา) เกิดในตระกูลศากยะแห่งโกถียวงศ์ เมืองเทวทหะ เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะและพระมารดามีพระนามว่า พระนางอมิตาเทวี มีพระเทวทัตเป็นพระเชษฐา พระนางยโสธราประสูติวันเดียวกันกับเจ้าชายสิทธัตถะ(พระพุทธเจ้า) ซึ่งพระนางเป็นสหชาติของพระพุทธเจ้า เมื่อพระนางประสูติแล้วพวกญาติทั้งหลายได้ทรงถวายนามว่า"ภัททากัจจानา" เพราะพระสรีระของพระนาง มีพระฉวีวรรณสี เหมือนทองคำอันบริสุทธิ์ เมื่อพระนางเจริญวัยมีพระชนม์ 16 พรรษา ได้อภิเษกสมรส กับเจ้าชายสิทธัตถะ (พระพุทธเจ้า) เมื่อมีพระชนม์ 29 พรรษาได้ ประสูติราชโอรส โดยพระเจ้าสุทโธทนะให้พระนามว่า พระราหุล (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

วันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ เป็นวันที่พระนางพิมพาได้ประสูติพระโอรส แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นวันที่พระนางต้องสูญเสียพระสวามีสุดที่รัก ในสมัยนั้น หญิงใดที่สามีทอดทิ้ง หญิงนั้นจะถูกเรียกว่า "หญิงหม้าย" กลายเป็นหญิงที่สังคมรังเกียจ พระนางพิมพาเองทรงคิดว่าพระองค์เองก็ตกอยู่ในสภาพเช่นนั้น จึงอับอายและเสียพระทัยมาก อีกทั้งสิ่งแวดล้อมที่ทรงพบเห็นก็ยิ่งทำให้ทุกข์พระทัยมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นพระแท่นที่บรรทม สิ่งของเครื่องใช้ของพระสวามี รวมทั้งภาพความหลังครั้งเคยมีความสุขร่วมกัน ยิ่งทอดพระเนตรเห็นยิ่งทรงหวนระลึกถึงก็ยิ่งทำให้ปวดร้าวพระทัยมากขึ้น ยังพระโอรสราหุลอีกเล่า ทอดพระเนตรเห็นแล้วก็ยิ่งทำให้อาลัย

หาพระสวามีมากขึ้น เพราะทรงมีพระพักตร์คล้ายพระสวามียิ่งนัก (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในส่วนของพระนางยโสธรา นั้นด้วยความรักและความนับถือเป็นอย่างยิ่งในพระสวามี เมื่อท่านได้ฟังข่าวว่า พระสวามีทรงนุ่งห่มผ้ากาสาจะ ตั้งแต่นั้นก็ทรงผ้ากาสาจะบ้าง ได้สดับว่าพระสวามีเสวยภัตตเพียงคนเดียว ก็เสวยภัตตเพียงคนเดียวบ้าง ทรงสดับว่าพระองค์ทรงละที่นั่งที่นอนใหญ่ ก็ทรงบรรทมเฉพาะบนเตียงน้อยอันข้างด้วยแผ่นผ้า ทรงทราบว่าพระองค์ทรงละเว้นจากของหอมมีดอกไม้เป็นต้น ก็ทรงงดเว้นดอกไม้และของหอมบ้าง อีกทั้งยังต้องดูแลพระโอรสซึ่งนางก็ทรงได้เลี้ยงดูพระโอรสมาเป็นเวลา 7 ปี กว่าพระพุทเจ้าจะเสด็จมาเยี่ยม พระนางก็ได้ทรงดูแลพระโอรสด้วยพระองค์เอง ดังนี้เป็นต้น ได้ทรงปฏิบัติเช่นนี้ จนเจ้าชายสิทธัตถะได้บรรลุพระโพธิญาณ ตรัสรู้เป็น พระอนุตรสัมมาสัมพุทธเจ้า

วิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมแม่เลี้ยงเดี่ยว

1. หลักธรรมเพื่อการดูแลสุขภาพร่างกายและจิตใจ

หลักธรรมที่ใช้ในการดูแลสุขภาพร่างกายจิตใจ ของแม่เลี้ยงเดี่ยว ที่ประสบปัญหาการเลี้ยงลูกคนเดียว ในทางพุทธศาสนาคือหลักโยนิโสมนสิการ "โยนิโสมนสิการ" นั้นแบ่งได้เป็น 2 คำ คือ "โยนิโส" มาจาก "โยนิ" แปลว่า เหตุ ต้นตอแหล่งกำเนิดปัญหา อุบาย วิธีทาง และ "มนสิการ" หมายถึง การทำในใจ การคิดคำนึง นึกถึงตรึกตรอง ใส่ใจ พิจารณา ซึ่งแปลความรวมได้ว่า โยนิโสมนสิการ เป็นการพิจารณาในใจโดยแยบคาย คือ การคิดเพื่อเข้าถึงความเป็นจริงโดยพิจารณาเหตุผลเป็นลำดับไปจนถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบ จนเห็นความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ลักษณะการคิดแบบโยนิโสมนสิการที่สำคัญ 4 ประการ

1) อุบายมนสิการ คือ ลักษณะการคิดแบบวิเคราะห์กระบวนการ ความเป็นไปของสิ่งต่างๆ เป็นการคิดที่ช่วยให้เข้าถึงรากเหง้าแก่นแท้ของสิ่งต่างๆ

2) ปถมนสิการ คือ ลักษณะการคิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง มีลำดับขั้นตอนเป็นเหตุเป็นผลกัน เป็นระเบียบไม่วกวน (หรือนัยหนึ่งคือการคิดหลายทาง หรือหลายแง่หลายมุมก็ได้ เพื่อนำไปใช้พิจารณาแนวทางที่ถูกต้อง)

3) การณมนสิการ คือ ลักษณะการคิดสืบสาวหาเหตุผล จนเกิดเป็นความสัมพันธ์ของเหตุและผล โดยสมบูรณ์

4) อุปาทกมนสิการ คือ ลักษณะการคิดมุ่งในสิ่งที่ เป็นกุศล คือ ลักษณะการคิดที่มุ่งแต่สิ่งที่ดี ตัดขาดจากสิ่งไร้สาระ หรือสิ่งที่จะก่อให้เกิดทุกข์แก่ตนและผู้อื่น

2. หลักธรรมในการดำเนินชีวิตทางสังคม

ในการดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคม ต้องเผชิญกับปัญหาหลายอย่าง ทั้งคำดูถูก นิินทาในสังคมอินเดีย เมื่อผู้หญิงถูกสามีทอดทิ้งก็จะกลายเป็นคนที่ไม่มีความค่าในสังคม การนำพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตทางสังคมโดยใช้หลักสังคหวัตถุ มาปรับใช้ในชีวิต เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจและดำเนินชีวิตในสังคม การพัฒนาตนเองเป็นจิตอาสา การเสนอตัวเข้าไปร่วม กิจกรรมอันเป็นประโยชน์สุขแก่ประชาชนและสังคมหมู่ มาก ด้วยความสมัครใจ โดยไม่หวัง ผลตอบแทนใดๆ โดยจุดมุ่งหมายก็เพื่อความสัมพันธ์และเกื้อกูลในสังคมอย่างมีคุณธรรม

สังคหวัตถุ แปลว่า วิธีสังเคราะห์ หมายถึง วิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือ หรือที่รักใคร่นับถืออยู่แล้วให้สนิทแนบยิ่งขึ้น พุดง่าย ๆ สังคหวัตถุ ก็คือ เทคนิควิธีทำให้คนรัก หรือมนต์ผูกใจคน นั่นเอง มีทั้งหมด 4 ประการ ดังนี้

1) ทาน คือ การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของการให้ทานให้เพื่อขจัดกิเลส เช่น การบริจาคทานแก่สมณชีพราหมณ์ ผู้ทรงศีล เพื่อขจัดความโลภหรือความตระหนี่ เป็นการชำระจิตใจให้สะอาด ยกกระดับจิตใจให้สูงขึ้น และการให้เพื่อสงเคราะห์หรือเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น การทำทานโดยให้สังคหวัตถุนี้ ในแง่ปฏิบัติ หมายถึง การเฉลี่ยหรือแบ่งให้จากส่วนที่ตนมีอยู่ มิใช่ให้มากมายจนไม่เหลือ หรือให้จนผู้รับรำรวย จุดประสงค์เน้นที่การแสดงอัธยาศัยไมตรีมากกว่าความมากหรือน้อยของวัตถุที่ให้ เพราะฉะนั้น คนยากจนหรือคนที่มัวแต่ดูสิ่งของเล็กน้อยก็สามารถแบ่งปันให้ทานผู้อื่นได้ตามอัตภาพของตน เช่น การแบ่งปันอาหารให้เพื่อน แบ่งปันเครื่องเขียนให้เพื่อน เป็นต้น คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินสิ่งของที่เรามาได้ มีอะไรสิ่งจริงยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

2) ปิยวาจา ได้แก่ การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน เพื่อให้เกิดความสามัคคี ปิยวาจาทำได้ง่าย เพราะวาจานั้นมีในตัวเรา เพียงเรามีสติ มีเมตตาในใจก็สามารถพูดออกมาได้ คำพูดมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ (1) คำพูดที่พูดออกไปแล้วคนฟังเกลียด เช่น คำหยาบ คำด่า คำประชด คำกระทบกระเทียบ คำแดกดัน คำสบถ เป็นต้น คำพูดเหล่านี้เรียกว่า "อัปปิยวาจา" (2) คำพูดที่พูดออกไปแล้วทำให้คนฟังรัก เช่น คำอ่อนหวาน คำชมเชยจากใจจริง คำพูดที่ชวนให้เกิดความสมัครสมานไมตรี เป็นต้น

3) อตถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกันในวงแคบ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนให้คนพัฒนาตน 2 ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และทำในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ อย่างคำพังเพยที่ว่า "อยู่บ้านท่านอย่างนิงดูตาย บั้นวัวบั้นควายให้ลูกท่านเล่น" หรือ "อยู่ก็ให้เขาไว้ใจไปก็ให้เขาคิดถึง" คนที่ไม่นิงดูตายมีอะไรพอจะช่วยเหลือคนอื่นและสังคมได้ก็เอาใจใส่ชวนช่วยช่วยเหลือตามสติกำลังทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า "คนทำหมู่คณะให้ดังงาม" อยู่ที่ไหนก็สร้างความสำเร็จที่นั่น วิธีทำตนให้เป็นประโยชน์และทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์ อาจทำได้หลายวิธี เช่น การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา

4) สมานัตตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การวางตนได้เหมาะสม มีความหมาย 2 ประการ คือ (1) วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำได้ อย่างเสมอต้นเสมอปลาย (2) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สรุปได้ว่า ผลลัพธ์ที่พึงเห็นได้ในปัจจุบัน ด้วยสังคหวัตถุ เป็นขั้นที่สำคัญที่สะท้อนความสำเร็จของผู้เป็นแม่ได้ อย่างดี ในชีวิตของคำว่า แม่ คงไม่มีสิ่งอื่นใดที่จะทำให้ตนมีความสุขไปได้ นอกจากการได้เห็นความสุขของลูกและความสำเร็จของลูก ผลลัพธ์ที่สะท้อนมาจากความรัก ความตั้งใจ ความอดทน ที่มีต่อลูก แม่คงไม่ได้คาดหวังอะไรจากลูก เพียงปรารถนาให้ลูกได้เป็นคนดี ประสบความสำเร็จ ได้ทำในสิ่งที่ลูกรัก ยาก

ให้ลูกมีความสุข เมื่อลูกมีความสุข แม่ย่อมมีความสุขตามไปด้วย ว่าง่าย ๆ คือ ความภาคภูมิใจของแม่สะท้อนจากความสำเร็จของลูกนั่นเอง

3. หลักธรรมเพื่อการเลี้ยงดูลูก

ในการอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยหลักพื้นฐานเริ่มจากบิดามารดาเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้นำ และเป็นผู้ส่องแสงสว่างให้กับบุตรธิดา ท่านยกให้บิดามารดา เป็นเหมือนทิศตะวันตก คือทิศที่พระอาทิตย์ขึ้น ซึ่งมีความสำคัญมาก คือดวงอาทิตย์ขึ้นมาก็ส่องแสงสว่าง นำทางการดำเนินชีวิตของคนและสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้นชีวิตของลูก บิดามารดาก็เป็นแบบอย่างและให้แสงสว่าง คือให้ความรู้ ความเข้าใจ แนะนำวิธีการดำเนินชีวิต และให้แม่แต่ชีวิตของลูก พระพุทธเจ้าทรงแสดงฐานะของพ่อแม่ไว้ว่า

- 1) เป็นพระพรหม เป็นผู้ให้กำเนิด เป็นผู้สร้างชีวิตให้กับลูก แล้วก็เป็นผู้เลี้ยงลูก
- 2) เป็นบูรพาจารย์ของลูก คือ เป็นครูอาจารย์คนแรก สอนทุกอย่างที่ใช้ในการดำเนินชีวิต หรือเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเองต่อไป

- 3) เป็นอาหุไนยบุคคลของลูก หมายถึงบิดามารดาเป็นอรหันต์ของลูก คือ มีคุณธรรม มีจิตใจที่บริสุทธิ์ต่อลูก รักลูกด้วยใจจริง ไม่มีอะไรเคลือบแฝง

ในฐานะที่เป็นบิดามารดา ฟังรู้จัก บุตร 3 ประเภท และให้การศึกษาอบรมให้เป็นบุตรชนิดที่ดีที่สุดคือ

- 1) อภิชาติบุตร คือบุตรที่ยิ่งกว่าบิดามารดา ดีเลิศกว่าบิดามารดา
- 2) อนุชาติบุตร คือ บุตรที่ตามเยี่ยงอย่างบิดามารดา เสมอด้วยบิดามารดา
- 3) อวชาติบุตร บุตรที่ต่ำลงกว่าบิดามารดา เสื่อมทรามทำลายวงศ์ตระกูล

บิดามารดา เป็นผู้ใกล้ชิดบุตรธิดาที่สุด มีอิทธิพลในการหล่อหลอมบุตรธิดาให้เป็นพลเมืองดี หรือเป็นพลเมืองร้ายมากกว่าใครๆ แต่บิดามารดาทุกคนย่อมปรารถนาให้บุตรธิดาของตนเป็นพลเมืองดี เป็นคนดีของครอบครัวและของสังคมทั้งสิ้น เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์อันนี้ บิดามารดาจำเป็นต้องมีจรรยาบรรณ คือมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อบุตรธิดาของตน เมื่อบิดามารดาปฏิบัติหน้าที่อันนี้แล้ว นอกจากจะทำให้บุตรธิดาเป็นคนดีได้ดังประสงค์แล้ว ยังเป็นเหตุให้บุตรธิดา เกิดความสำนึกและซาบซึ้งในตัวบิดามารดาว่าเป็นผู้มีพระคุณแก่ตนอย่างแท้จริง และเป็นเหตุจูงใจให้บุตรธิดาสongsตอบพระคุณในโอกาสต่อไปด้วย บิดามารดาที่จะได้ชื่อว่า เป็นพ่อแก้ว แม่แก้ว ของลูกนั้น ก็เพราะได้ทำหน้าที่ทั้ง 5 ประการให้สมบูรณ์ คือ (กรมการศาสนา, 2538)

- 1) ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว บิดามารดาต้องคอยอบรมสั่งสอน ตักเตือน และสอดส่องดูแลและป้องกันไม่ให้ลูกของตนเองมีความประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ไม่ดี ไม่เหมาะสม และหลีกเลี่ยงจากความชั่วทั้งปวง

- 2) ดูแลฝึกอบรมให้ลูกตั้งอยู่ในความดี บิดามารดามีความรักความปรารถนาดีต่อกุศลอย่างเปี่ยมล้น การอบรมสั่งสอนตักเตือนจึงเป็นหน้าที่หลักของบิดามารดา โดยหวังให้ลูกมีความประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ดีทั้งยามมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และปรารถนาให้ลูกมีความสุขในชีวิตในที่สุด

- 3) ให้ศึกษาศิลปวิทยา บิดามารดาปรารถนาให้ลูกมีความรู้ มีวิชาชีพติดตัวสามารถนำเอาความรู้ในวิชาชีพ ไปประกอบอาชีพได้ซึ่งเพียงหวังให้ลูกสามารถพึ่งตนเอง และสร้างฐานะของตนเองและครอบครัว ให้มีความเจริญก้าวหน้าตลอดไป ไม่ใช่หวังพึ่งบิดามารดาตลอดไป ซึ่งหากบิดามารดาเสียชีวิตลูก ๆ ก็ไม่สามารถจะพึ่งพิงตนเองได้ ดังนั้นบิดามารดาจึงส่งเสริมลูกของตนเองให้ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ

- 4) เป็นธุระในเรื่องจะมีคู่ครองที่สมควร บิดามารดาคอยให้คำแนะนำสั่งสอนลูกเกี่ยวกับการเลือกคู่ครองให้ถูกต้องและเหมาะสม รวมทั้งให้ลูกปฏิบัติตามจารีตประเพณีของสังคม ไม่คิดชิงสุกก่อนห่าม หมายถึงไม่มีเพศสัมพันธ์กับคู่ครองของตนเองก่อนวัยอันควร หรือก่อนที่จะแต่งงานกัน เป็นต้น

5) มอบทรัพย์สินสมบัติให้เมื่อมีโอกาส การมอบทรัพย์สินสมบัติให้ลูกตามโอกาสอันเหมาะสม เช่น ช่วยเหลือโดยมอบทรัพย์สินสมบัติให้ลูกในขณะที่กำลังตั้งตัว หรือเริ่มต้นชีวิตคู่เพื่อเป็นทุนทรัพย์ในการดำเนินชีวิต ครอบครัวในอนาคตและการมอบมรดกเป็นพินัยกรรมให้กับลูก ๆ อย่างยุติธรรม เมื่อบิดามารดาเสียชีวิตแล้ว (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, 2544)

บิดามารดาผู้ปฏิบัติตามหน้าที่ทั้ง 5 ประการนี้ ถือว่าได้ประพฤติตามจรรยาบรรณที่กำหนดไว้เป็นหลัก และจัดว่าได้ประพฤติเป็นธรรม และประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีโดยแท้ ผลที่ได้รับ นอกจากจะทำให้บิดามารดาได้รับความรักนับถือจากบุตรธิดาแล้ว ยังเป็นเหตุให้สังคมส่วนรวมพลอยสงบสุขและเรียบร้อยไปด้วย

สาเหตุที่จำเป็นจะต้องมีการกำหนดหน้าที่หรือจรรยาบรรณของบิดามารดาคือ

- 1) เพื่อให้บิดามารดาสำนึกในหน้าที่ของการเป็นพ่อแม่ที่ดี
- 2) เพื่อรักษาคุณภาพความเป็นมนุษย์ไว้ในฐานะผู้ให้
- 3) เพื่อแก้ปัญหาสังคมเรื่องบิดามารดาทอดทิ้งบุตรธิดา
- 4) เพื่อสร้างหลักประกันให้แก่สังคมระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา
- 5) เพื่อจรรโลงคุณธรรมของบิดามารดาไว้ในสำนึกของบุตรธิดา
- 6) เพื่อป้องกันมิให้บุตรธิดาประพฤติเสียหาว เพราะไม่มีผู้ดูแลเอาใจใส่
- 7) เพื่อให้บุตรธิดาได้เห็นแบบอย่างและแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตัวที่ดีในสังคม
- 8) เพื่อให้บิดามารดาคอยระคับประคอง เป็นพี่เลี้ยงบุตรธิดาจนกว่าจะช่วยตัวเองได้ ไม่เป็นภาระให้แก่สังคม

หากบิดามารดาได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของท่านมาเป็นอย่างดี ไม่ขาดตกบกพร่อง ไม่กลัวต่อความยากลำบากอย่างครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว บิดามารดาซึ่งตามหลักของพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นทิศเบื้องหน้า เพราะเป็นบุคคลที่ลูกได้รู้จักและใกล้ชิดที่สุด ถึงกับพระพุทธองค์ทรงตรัสเรียกว่า “ทิศเบื้องหน้า” เป็นบุคคลที่บุตรธิดาควรบำรุงเลี้ยงดูเอาใจใส่ และให้ความสำคัญก่อนกว่าใครๆ ทั้งสิ้น

สรุป

การดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยวจะสามารถดำรงสภาพครอบครัวและดูแลลูกให้ใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นปกติและมี ความสุขได้หรือไม่ในระดับใด โดยการนำหลักธรรม เช่น สังคหวัตถุ 4 มีการสงเคราะห์ การให้ทานด้วยการเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อเกื้อกูลแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ผูกมัดในสิ่งที่ตนรักหวงแหน ปิยวาจา คือวาจาอันไพเราะ คอยสนับสนุนให้เกิดความสามัคคี ไร้ความเสียดสีเสียดแทง ทำร้ายน้ำใจให้เกิดความแตกแยกกับสังคม ทำตนให้เป็นประโยชน์คอยช่วยเหลือเกื้อกูลแนะนำในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตให้กับสังคม และทำอย่างสม่ำเสมอ หน้าที่ของบิดามารดาพึงกระทำต่อบุตร คือให้การอุปการะช่วยแนะนำสั่งสอน ห้ามปรามจากสิ่งที่ไม่ดี และโยนิโสมนสิการ เป็นการพิจารณาถึงเหตุถึงผลที่เกิดขึ้น ด้วยวิธีการที่แยบคาย ซึ่งถือเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยว นับตั้งแต่ช่วงที่แม่เลี้ยงเดี่ยวเผชิญกับสภาพปัญหา จนกระทั่งสามารถก้าวข้ามผ่านอุปสรรคในชีวิตมาได้ เริ่มต้นดำเนินชีวิตใหม่ในระดับพัฒนาตนเอง ให้เป็นแบบอย่างที่สามารถเลี้ยงลูกได้จนประสบความสำเร็จ ตนเองและลูกสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข เมื่อผ่านพ้นปัญหามาได้ก็สามารถเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวแบบอย่างที่มีคุณค่า เป็นแบบอย่างแก่การเรียนรู้สำหรับผู้ตัดสินใจเข้าสู่การใช้ชีวิตแม่เลี้ยงเดี่ยว ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2538). คู่มือการศึกษานักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ประทุมวดี ปิยธรรมศิริ. (2550). ชีวิตการทำงานและสวัสดิการสำหรับมารดาที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2544). นวโกวาทฉบับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักนโยบายและแผน. (2560). นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาบ้านครอบครัว พ.ศ. 2560-2564. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.